

राजेश्वर देवकोटाका उपन्यासमा पात्रविधान

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत
नेपाली केन्द्रीय विभागको एम.ए. चौथो सत्रको तेस्रो
पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

राधिका बस्नेत

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०७३

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागकी विद्यार्थी श्री राधिका बस्नेतले राजेश्वर देवकोटाका उपन्यासमा पात्रविधान शीर्षकको शोधपत्र मेरा निर्देशनमा तयार पार्नु भएको हो । यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०७३/८/२०

.....
प्रा.डा.खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल्
शोधनिर्देशक
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौं

स्वीकृतिपत्र

प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतम

.....

(विभागीय प्रमुख)

प्रा. डा. खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल्

.....

(शोधनिर्देशक)

भरतकुमार भट्टराई

.....

(बाह्य परीक्षक)

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

मिति : २०७३/८/२३

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र मैले त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह चौथो सत्रको तेस्रो पत्रको प्रयोजनार्थ सम्माननीय गुरुवर प्रा. डा.खगेन्द्रप्रसाद लुइटेलज्यूको प्राज्ञिक निर्देशनमा तयार गरेकी हुँ । आफ्नो अति व्यस्त समयमा पनि अमूल्य समय दिई मलाई समुचित निर्देशन, सहयोग तथा मार्ग निर्देशन गरी अविस्मरणीय सहयोग गर्नु हुने गुरुवरप्रति म हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा महत्त्वपूर्ण सल्लाह सुभाष दिनुहुने यस नेपाली केन्द्रीय विभागका गुरुवरप्रति आभारी छु । शोधपत्र तयारीका क्रममा सामग्री सङ्कलनका निम्ति सहयोग गर्ने त्रिभुवन विश्वविद्यालय केन्द्रीय पुस्तकालय तथा नेपाली केन्द्रीय विभागको विभागीय पुस्तकालयलाई धन्यवाद दिन्छु ।

मेरो अध्ययनलाई यो क्षणसम्म पुर्याउन सदैव प्रेम, स्नेह, सहयोग, सद्भाव र आशीर्वाद प्रदान गर्नुहुने मेरा पूजनीय पिता भीमबहादुर बस्नेत र माता देवकुमारी बस्नेतप्रति म आजीवन ऋणी छु । त्यसैगरी तथ्याङ्क सङ्कलनका लागि सहयोग पुर्याउने मेरा मित्रहरू, आफन्तहरू र मेरा श्रीमान् प्रकाश घिमिरेप्रति हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु ।

अन्त्यमा यो शोधपत्र तयार पार्नका निम्ति कम्प्युटर टङ्कनमा सहयोग गर्नुहुने विपिन सुवेदीलाई हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दै आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली केन्द्रीय विभाग समक्ष पेस गर्दछु ।

शैक्षिक सत्र : २०७१/०७२

क्रमाङ्क : ३२

मिति : २०७३/८/१०

शोधार्थी

राधिका बस्नेत

स्नातकोत्तर चौथो सत्र

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौं

विषयसूची

पहिलो परिच्छेद : शोधपरिचय	१-५
१.१ विषयपरिचय	१
१.२ समस्याकथन	१
१.३ उद्देश्य	२
१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा	२-४
१.५ अध्ययनको औचित्य महत्त्व र उपयोगिता	४
१.६ अध्ययनको सीमाङ्कन	४
१.७ सामग्री सङ्कलन विधि	४-५
१.८ शोधविधि	५
१.९ शोधपत्रको रूपरेखा	५
दोस्रो परिच्छेद : राजेश्वर देवकोटाको सङ्क्षिप्त परिचय	६-१५
२.१ राजेश्वर देवकोटाको जीवनी	६
२.१.१ जन्म र बाल्यकाल	६
२.१.२ शिक्षा	६-७
२.१.३ पारिवारिक जीवन	७
२.१.४ आर्थिक स्थिति	७
२.१.५ पेसा	७-८
२.१.६ भ्रमण	८
२.१.७ बसोवास	८
२.१.८ साहित्यिक प्रेरणा	८-९
२.१.९ लेखनको थालनी र प्रकाशित कृतिहरू	९
२.१.१० पुरस्कार तथा सम्मान	९-१०

२.२ राजेश्वर देवकोटाको व्यक्तित्व	१०
२.२.१ राजनैतिक व्यक्तित्व	१०-११
२.२.२ साहित्यिक व्यक्तित्व	११-१३
२.२.३ जीवनी र व्यक्तित्वको अन्तरसम्बन्ध	१४
२.२.४ निष्कर्ष	१४ - १५
तेस्रो परिच्छेद : उपन्यासको पात्रविधानको सैद्धान्तिक आधार	१६-२६
३.१ विषय परिचय	१६-१८
३.२ पात्रको वर्गीकरणका आधार	१८-२५
३.३ निष्कर्ष	२५-२६
चौथो परिच्छेद : राजेश्वर देवकोटाको उपन्यासमा पात्रविधान	२७-९३
४.१ परिचय	२७
४.२ उपन्यास चयनका आधारहरू	२७-२८
४.३ 'द्वन्द्वको अवसान' उपन्यासमा पात्रविधान	२८
४.३.१ कथानक	२८-२९
४.३.२ पात्रहरू	२९-३०
४.३.३ व्यक्तिवाचक नाम सहभागीहरू र चारित्रिक प्रकार	३१-४८
४.३.४ समूहवाचक नाम सहभागीहरू	४८-४९
४.४ 'द्वन्द्वको अवसान' उपन्यासका व्यक्तिवाचक नाम सहभागीहरूको चारित्रिक अभिलक्षण	५०
४.४.१. राधेयका चारित्रिक अभिलक्षण	५०-५४
४.४.२. युधिष्ठिरका चारित्रिक अभिलक्षण	५४-५५
४.४.३. कृष्णका चारित्रिक अभिलक्षण	५५-५६
४.४.४. दुर्योधनका चारित्रिक अभिलक्षण	५६-५७
४.४.५. कुन्तीका चारित्रिक अभिलक्षण	५७-५८

४.४.६. भीष्मका चारित्रिक अभिलक्षण	५९-६०
४.४.७ इन्द्रका चारित्रिक अभिलक्षण	६०
४.४.८ महादेवीका चारित्रिक अभिलक्षण	६१
४.४.९ राधाका चारित्रिक अभिलक्षण	६१
४.५ निष्कर्ष	६१-६२
४.६ उत्सर्ग प्रेम उपन्यासमा पात्रविधान	६३
४.६.१ कथानक	६३-६४
४.६.२ पात्रहरू	६४
४.६.३ व्यक्तिवाचक नाम सहभागी	६५-८०
४.६.४. समूहवाचक नाम सहभागी	८०-८१
४.७ 'उत्सर्ग प्रेम' उपन्यासका सहभागीहरूको चारित्रिक अभिलक्षण	८२
४.७.१ सुरूपाका चारित्रिक अभिलक्षण	८२-८६
४.७.२ विराम शर्माका चारित्रिक अभिलक्षण	८६-८७
४.७.३ अनन्त शर्माका चारित्रिक अभिलक्षण	८७-८९
४.७.४ भीमपुरुषका चारित्रिक अभिलक्षण	८९-९१
४.७.५ दुर्बल सिंहका चारित्रिक अभिलक्षण	९१-९२
४.८ निष्कर्ष	९२-९३
पाँचौँ परिच्छेद : सारांश तथा निष्कर्ष	९४-९९
५.१ सारांश	९४
५.२ निष्कर्ष	९५-९७
सन्दर्भसामग्री सूची	९८-९९

सङ्क्षेपीकृत शब्दसूची

आइ.ए.	इन्टरमिडिएट अफ आर्टस
एस.एल.सी.	स्कूल लिभिड सर्टिफिकेट
क्र.सं.	क्रमसङ्ख्या
गा.वि.स.	गाउँ विकास समिति
टी.भि.	टेलिभिजन
डा.	डाक्टर
प्रा.	प्राध्यापक
प्रा.लि.	प्राइवेट लिमिटेड
पृ.	पृष्ठ
बी.ए.	ब्याचलर अफ आर्टस
सन	ईशवी संवत्
संस्क	संस्करण
त्रि.वि.	त्रिभुवन विश्वविद्यालय